

Vem talar sanning om kärnavfallet?

Under flera år har Kärnavfallsrådet arrangerat seminarier och utfrågningar om de mest kontroversiella frågorna kring slutförvar av använt kärnbränsle. Den 9 december samlades ett hundratal personer för att få svar på frågan om vem som egentligen talar sanning.

En av Kärnavfallsrådets uppgifter är att klargöra olika aktörers argumentation i kärnavfallsfrågan, och vad som ligger till grund för argumenten. Bygger de på fakta, en form av sanning? Eller baseras de på värderingar? Kan vi alls skilja dem åt?

– Kan vi svara på detta, har vi kommit en bra bit på väg i att förtydliga det beslutsunderlag som politikerna har att ta ställning

till. Detta är en viktig del i vårt arbete, säger Eva Simic, kanslichef på Kärnavfallsrådet.

Diskussionerna under Kärnavfallsrådets utfrågningar och seminarier har ibland varit intensiva och det har varit svårt att skilja mellan sakargument och värderingar.

– Det har också blivit tydligt att det har bildats ett gemensamt språk mellan oss som arbetar med frågan dagligen, och som gör det svårt för utomstående att förstå vad som sägs. Detta kan bli ett problem ur ett demokratiskt perspektiv, säger Simic.

Därför bad Kärnavfallsrådet docent Orla Vigsø vid Örebro universitet att gå igenom olika aktörers argumentation. Resultatet presenterades vid seminariet i Näringslivets hus i Stockholm. Frågan om vem som talar sanning, fick dock inget klart svar.

– Jag håller inte med om allt miljörorelsen säger. Vi tolkar

► material och bakgrund på olika sätt. Men jag säger inte att de medvetet talar osanning, säger Claes Thegerström, vd för Svensk kärnbränslehantering, SKB.

– Vi har olika sanningar eftersom vi har olika motiv för vårt engagemang, säger Kenneth Gunnarsson från Miljöorganisationernas kärnavfallsgranskning, MKG. Han fortsätter:

– Industrins uppdrag är klart definierat i lagstiftningen, medan miljörelsens målsättning är politisk och utgår från en långsiktig syn på vilket samhälle medlemmarna vill leva i.

Bägge anser att mycket har hänt på de senaste 20 åren. Thegerström tycker att det mesta är positivt, såsom att färre personer avfärdar sina meningsmotståndare idag.

– Man har inte längre inställningen att industrin bara tjänar pengar eller att miljörelsen bara är flum, säger han och pekar på att diskussion är mer nyanserad sedan miljörelsen fått statliga resurser för att sätta sig in i kärnavfallsfrågan och därför är mer påläst.

Gunnarsson håller med om vikten av bidragen till miljöorganisationerna.

– På 1980-talet kedjade vi fast oss i maskiner. På 90-talet stärkte vi opinionsbildningen via media och nu är vi med i en demokratiskt förankrad process och inordnar oss i de kommunala och parlamentariska processerna. Argumentationen har förändrats på samma sätt.

Stridsfält med två läger

Vigsøs studie visar att kärnavfallsfrågan är ett stridsfält med två läger som betraktar varandra som motståndare. De bägge har helt olika världsbilder, och positionerna mellan de olika aktörerna är låsta. Ingen går på möten och seminarier för att övertyga någon av motsatt uppfattning.

– Detta medför att ingen fördjupar sina argument. Få personer sätter ihop argumenten i kedjor, där det ena leder till det andra. De flesta verkar i stället förutsätta att de andra redan vet bakgrunden till de resonemang som förs. Man talar för de redan övertygade som man delar värderingar och synsätt med, säger Vigsø.

Han tycker själv att ingen riktar sig till honom som utomstående på seminarierna. Han frågar sig vem som då är mottagare av argumentationen. Miles Goldstick från Miljörelsens kärnavfallssekreteriat, Milkas, håller dock inte med:

– Det är klart att vi försöker övertyga. Hela vår hemsida är uppbyggd på det. Jag hoppas alltid att SKB ska läsa informationsmaterial som jag tar med till möten.

Claes Thegerström på SKB har också invändningar:

– Kategoriseringen i två grupper med industrin och miljörelsen smalnar in debatten och perspektivet. Jag känner miljövännen som är för kärnkraft. Man måste också vara försiktig med vem man säger sig representera. Jag representerar kärnkraftsföretagens bolag för att sköta avfallsfrågan. MKG och Milkas representerar sina medlemmar. Men det är att gå för långt att säga att det bara är miljörelsen som representerar miljön och framtida generationer. I den bemärkelsen är vi alla lika representativa.

Gemensamt språk skapar förvirring

Vigsøs resultat tyder också på att myndigheterna och även Kärnavfallsrådet verkar stå på samma sida som SKB mot miljörelsen. Detta beror bl.a. på det tekniska språk som används. Björn Dversorp från Strålsäkerhetsmyndigheten tycker det är problematiskt om allmänheten klumpar ihop myndigheten med SKB:

– Vi måste jobba på att stärka vår identitet. Vi har gemensam-

Myndigheterna och kärnkraftindustrin pratar ett gemensamt tekniskt språk som förutsätter förkunskaper som ingen lekman har. De verkar stå på samma sida mot miljörelsen, säger Orla Vigsø från Örebro Universitet.

Claes Thegerström, SKB, tycker att tudelningen mellan industrin och miljörelsen är att förenkla från en gråskala till svart och vitt. Det är att gå för långt.

– Vi ser på SKB:s rapporter, som på studier om GMO, eller djurrätt. Vi tar ett helhetsgrepp på miljön och har andra bevekelsegrunder än endast kärnkraft-motstånd, säger Kenneth Gunnarsson, MKG.

Paneldebatt i näringslivets hus. Från vänster: Staffan Dopping, moderator; Clas-Otto Wene, Kärnavfallsrådet; Miles Goldstick, Milkas; Claes Thegerström, SKB; Kenneth Gunnarsson, MKG; Marie Berggren, Östhammars kommun; Björn Dverstorp, SSM, Rolf Persson, Oskarshamns kommun.

ma nämnare med industrin, som att vi utgår från vetenskapliga metoder och använder samma språk. Men SSM har ett distinkt uppdrag som är väsensskilt från industrin; vi ska ju granska hur industrin tar sitt ansvar.

– Kärnavfallsfrågan är extremt teknisk, säger Vigsø. Här pratas om grundvattenströmmar, tektonik, metallers och bentonitlerors egenskaper. Endast experter, om ens de, kan se hur de olika vetenskaperna samverkar. Vad som då krävs av allmänheten, är tillit till experterna. Frågan om förtroende blir central.

Han berättar om en kommunpolitiker som inte förstod vad en ditsänd expert förklarade om tekniken kring slutförvaret:

– Politikern sade då att experten i alla fall verkade vara en person som visste vad han pratade om. Förstår man inte alla tekniska detaljer måste man tro på den som uttalar dem, säger Vigsø.

Komplexa frågor kräver förtroende

Förtroende blev ett tema för eftermiddagens föreläsningar.

– Förtroende skapas av att man delar världsbild och har ungefär samma normer och värderingar. Beslutsfattare måste också ha kompetens och ha ett bra underlag för sina beslut, för att folk ska få förtroende för dem, säger Sverker Jagers, statsvetare vid Göteborgs universitet.

Sverker Jagers menar att välfärdsstaten kräver tillit mellan individer och för myndigheter och rättsväsende. Minskar förtroendet i samhället, försämras också samhällets sätt att fungera. Han poäng-

terar också vikten av att det finns procedurer som politikerna håller sig till och att de som omfattas av ett beslut har möjlighet att påverka och säga sitt genom exempelvis utfrågningar.

– För att folk ska få förtroende för en process, måste också kommunikationen vara öppen och motiv och konsekvenser av besluten måste förklaras. Att missköta sig på dessa områden är ett effektivt sätt att skapa misstroende.

Vad händer när forskarna är oeniga?

En fråga för seminariet var hur samhället ska kunna fatta beslut när forskarna är oeniga.

Martin Peterson från Eindhoven University of Technology, har gjort datorsimuleringar om hur människor bildar sina uppfattningar och hur oenighet uppstår. Att under en lång tid föra ut ett budskap är enligt honom det effektivaste sättet att nå enighet. En liten påverkan under lång tid är effektivare än en stark påverkan under kort tid.

– För detta krävs en auktoritet som kan föra ut ett konstant budskap, men att upprätta en sådan i kärnavfallsfrågan kan vara svårt, säger han.

Britt-Marie Drott Sjöberg, professor i socialpsykologi vid Norges teknisk-naturvetenskapliga universitet, menade i sin föreläsning att enighet kan vara problematiskt.

– Det finns ett behov av att lyssna på nya och avvikande meningar mellan och inom grupper. Det betyder inte att allt som sägs är bra och vettigt, men det betyder att åsikterna kommer med i ekvationen.

Hon varnar kraftfullt för att man ska försöka vara alltför överens inom en grupp på vägen till beslut.

Britt-Marie Drott Sjöberg, Norges Teknisk-naturvetenskapliga universitet delar in publiken i två grupper, en med jämna födelseårstal, en med ojämn. Vilken grupp är bäst? Min egen grupp, förstås. – Så fort vi sätts in i en grupp, blir automatiskt vår egen grupp bättre än andra, säger hon.

Sverker Jagers, Göteborgs universitet, talade om vad som bygger förtroende och vad som skapar misstro.

Martin Peterson, Eindhoven University of Technology föreläste om hur samhället fattar beslut när forskarna är oeniga.

► – Tvärtom mot vad folk tror, så fattar man sämre beslut i grupper. Ett beslut tas bättre av en ensam person med eget ansvar och en tydlig formulering av problemet, säger hon, men ser ändå sociala fördelar med grupparbeten. Men dessa bör fokusera på målet, i stället för att hålla på med grupprocesser.

Att det är mer riskabelt att låta en grupp ta beslut än att ge ansvaret till en enskild person, förklarar hon med att det sker en intern påverkan inom gruppen. De med avvikande uppfattningar drivs att i stället hålla med. Gruppen tror att den har mer rätt, om alla talar för samma sak. Man slipper också ta personligt ansvar, gruppens medlemmar känner trygghet i mångfalden och kan då ta mer riskabla beslut.

Å andra sidan hävdar hon att det också kan gå åt motsatt håll; att gruppens beslut blir försiktigare än vad den enskilda personen skulle besluta. Förklaringen är att gruppen försöker matcha beslutet mot en social norm som man tror finns i samhället. Grupper tenderar att gå åt mer extrema värden, än vad en enskilds beslut gör.

Politikerna måste få klarhet

Kärnavfallsrådet kommer att arbeta vidare med att klargöra argumentationen kring kärnavfallet.

– Politiska beslutsfattare, även på riksnivå, måste få klarhet i vad som sägs och i vilka argument som förs fram, säger Torsten Carlsson, ordförande för Kärnavfallsrådet. Det är viktigt att vi för en diskussion på ett språk som utomstående förstår.

LÄS STUDIEN

Orla Vigsøs resultat finns presenterade i rapporten "Argumentationen i debatten kring slutförvaret", som finns att ladda ner från Kärnavfallsrådets hemsida. Där finns även övriga föreläsares presentationer.

KÄRNAVALLSRÅDET
Swedish National Council for Nuclear Waste

Kontakter hos Kärnavfallsrådet:

Eva Simic, kanslichef, tel 08 - 405 12 04

Holmfridur Bjarnadottir, sekreterare, tel 08 - 405 27 28

Karolina Brogan, assistent, tel 08 - 405 24 37

Uppgifter om Kärnavfallsrådets genomlysningsprogram finns på rådets webbsida: www.karnavfallsradet.se